

ХРИСТИЯНСЬКА ФІЛОСОФІЯ У ТВОРАХ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Філософами називаємо шукачів чи любителів мудрости. Кожний філософ має свої особисті дороги шукання істини-правди, тобто способи розумування і свої переконання. Такі дороги й переконання можуть бути подібні до таких же переконань чи розумувань й висловлювань інших. Тоді це ми називаємо філософською школою або напрямком.

В загальному відомі два засадничі напрямки - ідеалістичний та матеріалістичний. Християнська філософія належить до ідеалістичного напрямку. Головною її школою на Заході треба назвати томізм, тобто зхристиянізований Томою з Аквіну реалізм Аристотеля. Будучи пов'язаною з усіма науками, філософія постає як сума або синтез багатьох різних наук. Вона відрізняється від особистої opinio чи погляду і від віри. Ця остання, тобто віра, хоч і певна з уваги на авторитет Божий, але є очевидною для людського розуму. Філософія ж, як допоміжна наука теології - богослов'я допомагає нам легше збагнути правду віри.

Тарас Шевченко філософом у стислому, професійному розумінні того слова, тобто "реєстровим" філософом не був. Але коли взяти до уваги, що кожна логічно, тобто здорово думаюча людина висловлює певні думки, тобто якусь мудрість, чи то на підставі прочитаного, чи то особистого спостереження, а чи ж то з власного досвіду (тим паче, коли вона переводить їх у життя), то це називаємо особистою філософією, філософією життя.

«Філософія, - каже професор Іван Мірчук, - це наука, яка пов'язана з життям людини. Це не продукт безумного механізму, а твір живої істоти, що в ньому відбивається окремішність і характер мислителя". Трудно вказати на інший приклад, окрім Шевченка, в кого власна думка була б так тісно пов'язана з життям, а життя - з думкою. Згадаємо його слова: "Немає гіршого, як у неволі про волю згадувати!», або: "Де нема святої волі, // не буде там добра ніколи!", або ж: "В своїй хаті - своя правда // І сила і воля...". Хто міг краще сказати, як не той, хто втратив волю?! І коли вважаємо філософічними, тобто мудрими, вислови деяких славних людей, хоч і не філософів, то чому б нам не добачити глибокої життєвої мудрості - філософії у нашого Шевченка?!

Шевченкова філософія - це мудрість цілого його особистого життя і зображення життя його народу. У пошуках мудрості, в пошуках правди і справедливості пройшло все коротке життя поета. Він упродовж всього свого життя шукав відповіді й розв'язки на складні життєві питання й ситуації. - свої власні й, насамперед, свого народу. Не лише шукав, але, з часом, їх і сам давав іншим.

Шевченко до глибини знав душу українського народу та його прагнення. Сила його поезій не лише у їх поетичних образах, але радше в тім короткім змісті, який він силою свого генія вложив у свої короткі ляпідарні

вислови, зокрема такі, як: "Борітеся - поборете!", "В своїй хаті - своя правда!" та ін. Багатьом письменникам треба писати цілі довгі трактати, щоб доказати якусь істину. Шевченко ж умів зробити це у коротких словах. Наприклад, на закид москалів, що гайдамаки - це "разбойники, вори, п'ятно в нашій історії", Шевченко відповів коротко: "Брешеш, людоморе! За святу правду-волю розбійник не стане!".

Шевченкова християнсько-філософська думка базується передусім на Христовім Євангелію або інакше - на любові й правді, вірі і волі, на святій і справедливій боротьбі народу за всі свої людські й національні права. Сформувалася вона в глибинах його великого християнського і національного духу.

Насамперед поглянемо на фактори, які впливали на формування світогляду, тобто філософії чи б пак життєвої мудрості Шевченка. З науки психології відомо, що зародок світосприймання, зародок пізнішого світогляду й способу думання та настанови до життя, тобто зародок характеру людини, починаються ще в дитинстві. А дитинство Шевченка - повне терпіння, насилля і несправедливості. Отже, "філософська школа", до якої належав Шевченко, - це тверда школа життя. Приглянемося до тієї школи!

1. «Вже в малого Тараса розгорялась дитяча іскра цікавості (на підставі оповідань діда та інших), що кинула допитливу дитину в пошуки за стовпами, які підпирають небо; виявляє він бажання дійти туди, де сонечко сходить; і зрештою доходить до пізнання жорстокої дійсності кріпацького життя. Вдумливим дослідником залишився він до кінця свого життя».

Часті прочухани мачухи, а потім побої п'яниці дяка Губського залишили глибокий слід у свідомості хлопчини Тараса, про що він сам признається: "Цей перший деспот, на якого я наткнувся в моєму житті, посіяв у мені на все життя глибоку огиду і презирство до всякого насильства однієї людини над другою...".

2. Можна говорити про певний вплив на Шевченка філософії Сковороди, хоч би на підставі згадки самого Шевченка про свої юні літа: "Кругом листочки обведу, // й списую "Сковороду" . (Вірш О. А. Козачковському). В юнацькі й студентські роки - чи то в домі Енгельгарта, чи то по звільненні - Шевченко старався збагатити своє знання читанням книжок у бібліотеці Ширяєва, Брюлова, а напевно й університетській книгозбірні.

3. Шевченко напевно був знайомий з творами старинних і сучасних йому філософів, що видно з його віршів; ходив на лекції з етики й естетики в академії (а це предмети філософські); читав твори Карла Лібелята (польського філософа) та ін. ("Щоденник", липень, 1857р.). Найкращим доказом того, що Шевченко був ознайомлений з сучасною йому філософією німецьких ідеалістів Фіхте, Шеллінга та Гегеля, служить його парафразування гегелівського: "Его – нонЕго - Его" - "і ми не ми - і я - не я..." у "Посланні живим, мертви і ненародженим...».

4. Про зацікавлення Шевченка християнською філософією свідчить також його лист до княжни Рєпніної від 1 січня 1850 р., в якому поет пише: .."Яка жахлива безнадійність! Така жахлива, що одна тільки християнська філософія спроможна боротися з нею. Я Вас прошу: коли зможете роздобути в Одесі, бо тут я не знайшов, й прислати мені Томи Кемпійського "Про наслідування Христа". Одинока розрада моя тепер - це Євангелія. Я читаю її без вивчення, щодня, щогодини..."

5. Сильний вплив на Шевченка, більший як на якогось іншого поета - письменника, мали глибокі студії Святого Письма, що можемо ствердити майже з кожної сторінки "Кобзаря". Це саме знайдемо і в його прозі, драмі, "Щоденнику", листуванні. Народна словесність і Святе Письмо - це ті два стовпи, на яких опирається християнська філософія Шевченка.

Впорядкувати філософські думки-мудрість Шевченка в певну філософську систему важко тому, що Шевченко - це геніальний поет, а не теоретичний філософ - систематик - схоластик. За словами професора Є.Ю. Пеленського, "Шевченко, як класик, об'єднав у своїй творчості все найкраще, що дала Геллада і Рома: поета, філософа і героя". Шевченко - пророк і геній, а для таких немає рямок, немає штампів.

«Кобзар Шевченка, - як слушно пише Дмитро Блажієвський, - це не лиш національний Буквар, це – всенародне Євангеліє. Читаючи твори Шевченка, ми скоро переконуємось, що - він поет-геній, співець всенароднього лиха, безкомпромісовий борець за правду, великий пророк волі, він небуденний і непересічний знавець людської душі, великий філософ –мораліст».

Любов, правду й волю поклав він в основу нашого індивідуального і народного життя. "Поезія Шевченка надтхненна найглибшою, найніжнішою етикою. Вона не лише будить моральні пориви, сталить і гартує душу й волю, а вона підносить душу все вище аж ген у найвищу височінь до правди - Істини, до Бога!", - каже професор-доктор С. Смаль-Стоцький.

Без любові в нашій житті витворилася б величезна порожнеча, якої нічим не було б заповнити. Практичних доказів на те маємо аж забагато: коли вона вигасає в родинному житті - розпадається родина; коли її немає в нашій людській громаді - громада перестає бути дійсною громадою, а перемінюється в гуртки ворогів, що готові йти на ножі; коли вона вигасає в народі, то навіть нарід починає бути для себе ворогом. Брак любові в сім'ї, громаді, народі, дуже часто має для них найтрагічніші наслідки.

Шевченкова філософія - глибоко християнська філософія. Ця філософія серця притаманна українським філософам Сковороді, Новіцькому, Памфілові Юркевичові та іншим. Шевченко - це поет любові. Він своїм життям і своєю любов'ю до Бога і людей доказав, що він є дійсно поет і філософ християнсько-євангельської любові, найчистішої і найвищої, на яку людина може здобути, від звичайної - природної аж до найвищої - братолюб'я.

«Любов - Господня благодать!

Люби ж, мій друже, жінку, діток,

Діли з убогим заробіток,
 То й легше буде зароблять!...
 І буде варт на світі жить,
 Як матимеш кого любити...»

Любов до Бога і ближнього, а вслід за тим і прощення ворогам, у творчості й християнсько-філософських міркуваннях Шевченка займає одно з перших місць. Євангельське "Любіть ворогів ваших" у Шевченка це не любов безвольного раба, а любов вільної людини. Він визнає і прощення ворогові, але тільки тоді, коли він, тобто ворог, заслуговує на таке прощення, коли воно служитиме для його поправи. Рабської любові і рабського прощення в Шевченка не можна дошукуватись, бо таке він ніколи не проповідував. Його слова: "По тому пізнають люди, що ви мої учні, якщо любов матимете між собою"

Єдиномислиє і братолюбіє - це заповіді Христові, це рівно ж заповіді і нашого національного пророка - великого християнського філософа Тараса Шевченка. Ті заповіді важні як для минулого, так і для сучасного, і далекого майбутнього нашого народу. "А нам укупі на землі // єдиномислиє подай, // і братолюбіє пошли!", - пише поет

Крім любові, у Шевченка найвиразніше проявляється християнське прощення, прощення навіть ворогам. Інакше й коротше: любов і прощення в системі Шевченкової філософії це не якась випадковість, а закономірність, основа його етики. У повісті "Княгиня" він прощає дякові-деспотові: "Мир праху твоєму, сліпий Совгіре. Ти, небораче, сам не тямив, що чинив...".

Безприкладний приклад любові й прощення дає Шевченко в поемі "Між скалами, неначе злодій" в особі простого сіромахи, що виріс у наймах, одружився з наймичкою і думав жити, славити Бога й любити людей. Але лихо не спало. Невірна дружина зрадила його з паном й при його допомозі віддала вірного подруга в москалі. Куплене їй щастя такою нечесною ціною тривало коротко й невірниця пішла носити панам і жидам воду. Відбувши тяжку й довгу солдатську службу, нещасний вернувся в рідне село, розпитав людей про невірну дружину, віднайшов її і:

«Підняв руки покалічені
 До святого Бога,
 Заридав, як та дитина...
 І - простив небогу!»

Але поет не задовольняється самим прикладом, що дає його нам, як добрий приклад християнського прощення, а виразно наказує:

«Отак, люди, научайтесь
 Ворогам прощати,
 Як сей неук!»

Ідея християнського всепрощення виразна в творах "Кобзаря", в усіх його прозових творах українською і московською мовами.

Шевченко не лиш проповідує ті чесноти любові, братолюбія і всепрощення. Він сам служить їх зразком. Коли ж Шевченко гнівається, то

його гнів є гнівом пророка, що, так скажу, є святим гнівом. Шевченко не шукає особистої помсти, але справедливо обурюється проти будь-якого насилля, злоби, пихи, брехні, підступу, проти будь-якого зла, заподіяного його народові. Його святий гнів до ворогів свого народу походить не з ненависті до них, але з обурення на їх несправедливе поступування з його народом, якого він любить понад усе, з яким він себе майже ототожнює. В парі з любов'ю в Шевченка грімко звучать заклики до боротьби зі злом: "Борітеся - поборете! Вам Бог помагає! За вас правда, за вас - слава і воля святая!" "Поховайте, та вставайте! Кайдани порвіте! І вражою злою кров'ю, - волю окропіте!" Це нагадує Христове: Царство Боже здобувається силою, тобто боротьбою зі злом, боротьбою із самими собою.

Це не супереччя попереднім закликам любові до Бога, ближнього і прощення ворогам. Ні! Тут сміло можна примінити слова Лесі Українки: "Тільки той ненависті не знає, хто цілий вік свій нікого не любив!"

Переїнятий великою любов'ю до свого народу, Шевченко з жалем дивився на духовну нищість української провідної верстви, тодішньої маєтної та інтелігентної кляси та твердо її осуджував. Він справедливо кидав на неї громи і картав своїм словом, особливо в Посланні "Живим, мертвим і ненародженим".

Віра Шевченка: "Все од Бога... " або "Ми віримо Твоїй силі, // І духу живому // Встане правда! Встане воля! // І Тобі одному - помоляться всі язики".

Віра - це християнська чеснота. Вірити - означає приймати за правду все, що є поза границями нашого досвіду-експерименту, що навіть переходить можливості нашого людського розуму, але задля авторитету того, хто нам ці правди до вірування подає, тобто Христос і його Церква на Землі. Таку Віру мав Шевченко.

Бог у Шевченка – це синонім Правди-ІСТИНИ і Правди-СПРАВЕДЛИВОСТІ. Від нього Шевченко домагається правди-справедливості на землі, серед людей, а зокрема для свого поневоленого народу. Шевченко кріпко вірив, що тільки перемога християнських етичних вартостей у житті людини, в їх практикуванні спасе людство, знищить пекло на цьому світі, принесе мир і радість на землю людям.

Офіційну московську Церкву з її формалістикою і обрядовщиною, як носія обскурантизму й цареславія, як посередника закріпощення і обрусіння немосковських народів, Шевченко не любив, ганив і висміював її служителів. "Візантійський Саваоф - це символ отої офіціальщини, формальності, фарисейства, яке так глибоко ненавидів Шевченко своїм святим гнівом національного пророка.

При всьому, що ми сказали вище про християнську філософію Шевченка, не забуваймо, що він – світська людина. На його релігійне виховання в його житті ніхто не звертав спеціальної уваги. Ціле своє життя він зазнає від людей, зокрема від багатих і сильних цього світу, багато приниження, несправедливостей, наруги, кривди. Він неначе людина забута

Богом, однак коли це зважимо його твори, його філософські думки-мудрість, то його постать постає перед нами, як старозавітній пророк Єремія, який кличе:

«Молітесь Богові одному!
 Молітесь правді на землі,
 А більш на землі нікому,
 Не поклоніться!...
 Ні воліві, ні ослові,
 Ні золотому теляткові,
 Ані можновладцям цього світу,
 ані розкошам, мамоні тільки
 Богові й правді!
 Бо, ж не нам на пр'ю з Тобою стати».

Це - не вияв якогось фаталізму. Це - вияв глибокої віри Шевченка-християнина супроти свого Бога - Батька і Сотворителя. Це – віра в Боже провидіння, віра в перемогу Бога-Правди над злом і ложжю. Це – оте Христове: «Не як я хочу, а як хочеш Ти, Отче». Це християнське:

«Нехай буде воля Твоя,
 як на на небі, так і на землі!
 В Твоїх руках все на світі,
 Твоя свята воля!
 Нехай буде так, як буде,
 Така моя доля!»

Багато ще можна говорити про особисту й поетичну молитву Шевченка, зокрема ж про його набожність до Діви Марії - Богородиці. Про це свідчить найкраще слова з його поеми "Марія": «На тебе, мій пресвітлий раю, // На милосердіє твоє, // Все упованіє моє// На тебе, Мати, возлагаю, // Свята сила всіх святих, // Пренепорочная, благая!// Молюся, плачу і ридаю: // Воззри, Пречистая, на їх, // Отих окрадених, сліпих // Невольників. Подай їм силу // Твого мученика Сина, // Щоб хрест-кайдани донесли// До самого, самого краю! // Достойнопітая! Благаю! // Царице неба і землі! // Вонми їх стону і пошли// Благий кінець, о всеблагая! // А я, незлобний, воспою, // Як процвітуть убогі села, // Псалмом і тихим і веселим// Святу доленьку твою.// А нині плач, і скорбь, і сльози// Душі убогої - убогій, // Останню лепту подаю».

Грецька фантазія, щоб заспокоїти неспокійний людський дух, щоб дати людині взір чесноти героя-борця, створила чудову постать Прометея, який з милосердя до людей краде вогонь в олімпійських богів і передає його в користування людей. За це добродійство олімпійські боги жорстоко покарали Прометея, бо прикували його до кавказької скелі, а орел кожного дня клював його печінку. Щоб збільшити муки Прометея, боги влаштували так, що болючі рани впродовж ночі заростали, а ранком орел знову продовжував нелюдські муки.

Такою реальною постаттю Прометея серед нас є наш бессмертний Шевченко. Він видер у кремлівських божків ВОЛЮ і передав її поневоленому українському народові. Московські царі придумали йому жорстоку кару, цілком подібну, як олімпійські божки Прометееві, бо він 10 років, кожен день переживав невимовні душевні муки, але не міг померти фізично.

Шевченкові ж заповіді для нас такі великі, як заповіді Божі. Любов ближнього - це перша заповідь Шевченкова, це його знане братолюб'є. Друга, що має також християнське значення, з дозою національної закраски - це єдиномисліє, це взаємозгода нашої думки у великих і принципових справах.

Братолюб'є і єдиномисліє - це найбільша запурука не тільки нашої перемоги, а запурука нашого світлого завтра. Без сповнення тих заповітів ми залишимося духовними паралітиками, неповними людьми, будемо "водоносами і дроворубами, як це сказано у Святім Письмі.

Третя велика заповідь нашого національного пророка, яка є завершенням і синтезом двох перших, - це любов до України:

«... Годіть,
Смирітеся, молітьє Богу
І згадуйте один другого,
Свою Україну любіть,
Любіть її! .. Во время люте,
В останню тяжкую мінуту,
За неї Господа моліть!»

Один Бог знає, чи саме тепер не прийшла та благословенна хвилина для всіх нас - і тих, що у Батьківщині, і тих, що на скитальщині здійснити ці християнські й національні заповіді нашого національного генія і пророка Т.Г.Шевченка. Кінчу словами професора доктора Степана Смаль-Стоцького: «Всі ми маємо обов'язок над словами, думками, ідеями нашого найбільшого народного генія добре застановитись, їх передумати та й таки їх здійснити!».

Анотації

У статті **отця Івана Шевців «Християнська філософія у творах Т.Шевченка»** показано, що християнсько-філософська думка поета базується передусім на євангельському вченні. Шевченко не лише обстоював християнські чесноти, а й подав зразок їх вияву своїм життям.

In the article of **father Ivan Shevtsiv «Christian philosophy in works of T.Shevchenko»**, it is shown that Christian-philosophical opinion of poet is based foremost on evangelic studies. Shevchenko not only defended Christian virtues but also gave a standard their display by his life.